

**EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
BUDAPEST**

**A fogyasztói szerződésekben alkalmazott
általános szerződési feltételek relevanciája
a fogyasztóvédelmi magánjogban és a versenyjogban
– kapcsolódások és elhatárolások
az európai uniós és a magyar jogban**

- PhD értekezés tézisei -

Bassola Bálint

2018.

Témavezető:

Prof. Dr. Király Miklós PhD, tanszékvezető, egyetemi tanár

Tartalomjegyzék

Alapvetés, a disszertáció célja, vizsgálandó területei és módszere	3
A standardizáld szerződések (ÁSZF-ek) kialakulásának okai és háttere	3
A standardizáld szerződések gazdasági és jogi előnyei és hátrányai	4
A standardizáld szerződések anomáliáira adott jogalkotói válaszok	5
A kutatás célkitűzéseinek összefoglalása, illetve a disszertációban vizsgált kérdések létfogosultsága	6
A disszertáció kutatási módszertanának rövid bemutatása	8
A disszertáció kutatási struktúrája	8
A kutatás eredményeinek összefoglalása, illetve a kutatás eredményeinek hasznosíthatósága	9
A PhD értekezés témakörében a szerzőtől megjelent publikációk	17

Alapvetés, a disszertáció célja, vizsgálandó területei és módszere

A standardizált szerződések (ÁSZF-ek) kialakulásának okai és háttere

Az európai országok szerződési jogai kialakulásukkor – azaz a XVIII. század végi és a XIX. század eleji liberálkapitalizmus idején – alapvetően két pillérre épültek: a szerződési szabadság elvére és a felek egyenlőségének tézisére. Ennek a két alapelvnek az érvényre juttatása olyan piaci környezetet feltételezett, melyben tökéletes verseny (perfect competition)¹ uralkodik: a piacon számos vevő és eladó tevékenykedik (tehát hasonló gazdasági erejűek), az üzleti forgalom tárgyai (termékek, szolgáltatások) homogének, a szerződő felek az információk teljességének tudatában kötik meg szerződéseiket – és így döntéseik racionálisak –, a piacra való belépési és kilépési korlátok (barriers to entry / barriers to exit) pedig nem léteznek. Ebből következően az állam nem avatkozott bele a felek szerződésének tartalmába, jogalkotóinak meggyőződése az volt ugyanis, hogy az ebben a szerződési környezetben létrejövő kontraktusok biztosítják a szerződő felek érdekegyensúlyát, és így szerződési igazságosságot hoznak létre.

A gazdasági fejlődéssel – a XIX. század végére – a piaci környezet is fundamentálisan megváltozott: a technikai fejlesztések folytán elterjedt a tömegtermelés, a termékeket és szolgáltatásokat egyre nagyobb számú vevőnek kínálták, az erőforrások pedig mind kevesebb kézben koncentráálódtak. A termelés – s így ezek következtében a gazdasági kapcsolatok – fejlődésével szükségessé vált a kötelmi viszonyok ésszerűsítése is, hiszen sem idő, sem mód nem volt már arra, hogy a szerződő felek kontraktusaik tartalmát minden egyes alkalommal pontról-pontra meghatározzák. A gazdasági ésszerűség tehát azt diktálta, hogy a hasonló típusú szerződéses kapcsolatokat egyen-szerződésbe (blankettaszerződés; szabványszerződés; általános szerződési feltételeket tartalmazó szerződés) öntsék².

Az általános szerződési feltételekkel kötött megállapodások a mai piaccgazdaságokban tömegesen fordulnak elő³. Az így megkötött kontraktusokat a következők jellemzik: a klauzulákat leggyakrabban a terméket vagy szolgáltatást kínáló fél (termelő, kereskedő) hozza létre és alkalmazza azokat üzleti kapcsolataiban; az ilyen típusú szerződéseket azért dolgozza ki az azokat alkalmazó fél, hogy azokat bárkivel szemben, aki vele ügyletet akar lebonyolítani, alkalmazhassa; az ÁSZF-et támaztó fél ezt elsősorban abból a célból teszi, hogy racionalizálja a tömeges ügyletkötés tranzakciós költségeit. Nyilvánvaló, hogy általános szerződési feltételek leggyakrabban, de nem kizárólagosan fogyasztói szerződésben fordulnak elő, ezekben az esetekben ugyanis az egyik oldalon álló fél (vállalkozás) jellemzően tömegesen köt ugyanolyan tartalmú szerződéseket.

Jellemző továbbá az ilyen típusú ügyletkötésre, hogy az ÁSZF-eket támaztó fél a szerződést előre készíti el, s az azt elfogadni szándékozó félnek – néhány egyedi elemen (pl.: név, stb.) kívül – nincs beleszólása az egyes klauzulák tartalmába – tehát vagy elfogadja azokat vagy nem szerződik (a gyakran használt angol terminológiával: „take it or leave it!”). Ugyanakkor az ÁSZF-ek nem

¹ Ld. BOSCO, David, PRIETO, Catherine, Droit européen de la concurrence: Ententes et abus de position dominante, Primento, 2013, 7. old.; ld. ezenkívül EMMERICH Volker, Kartellrecht, Verlag C. H. Beck, München, 2006., 3. old.; ld. továbbá WHISH, Richard / BAILEY, David, Competition Law, Oxford University Press, 2015, 6. old.

² A francia szakirodalomból ld. TOULET, V., Droit civil (Les obligations, responsabilité civile), l'Imprimerie Barnéoud, Paris, 2000, 32–33. old.; az angol szakirodalomból ld. WILLET, C., The Directive on Unfair Terms in Consumer Contracts and its implementation in the United Kingdom, in: European Review of Private Law, Vol. 5. n.1, 229. skk. old.; a német szakirodalomból ld. MEDICUS, D., Bürgerliches Recht, 18. neubearb. Aufl., CH. Beck Verlag, München, 1999., 43–50. old.

³ Az ÁSZF-ekkel kötött szerződések közgazdasági hátterére vonatkozóan ld. – többek között – COLLINS, Hugh (szerk.), Standard Contract Terms in Europe: A Basis for and a Challenge to European Contract Law, Kluwer Law International, 2008, 43-56. old.

szükségszerűen egyoldalúak, azonban nyilvánvaló, hogy az azokat készítő fél tendenciózusan a saját érdekeit tartja szem előtt a kidolgozáskor.

Az ÁSZF-eket rendszerint a „laikus” számára nehezen érthető szaknyelvi formában fogalmazzák meg. Mindazonáltal egyre több országban figyelhető meg állami javaslat arra, hogy a mindennapi életben előforduló szerződéseket – pl. folyószámla szerződés – közérthető nyelvezettel, egy nem jogvégzett személy számára is érthető módon fogalmazzák meg. Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy a jogbiztonság követelménye miatt elengedhetetlen a precíz és jogilag egyértelmű *terminus technicusok* használata.

Az ÁSZF-eket tartalmazó szerződéses kapcsolatokról általában elmondható, hogy a gazdasági szereplők ezeket a jogviszonyaikat – az általános szerződési feltételek különös rendelkezései révén – mindinkább kivonják a diszpozitív jogszabályi rendelkezések alól és így egy ettől *quasi* független, saját normákkal „körülbástyázott” rendszert hoznak létre: a német szakirodalom az 1930-as években ezt nevezte el – rendkívül találóan – *selbstgeschaffenes Recht der Wirtschaft*-nak. Éppen e tendencia miatt volt az utóbbi néhány évtizedben megfigyelhető számos országban – így Magyarországon is – egy egyre erősödő állami szerepvállalás a fogyasztói és egyéb szerződésekben alkalmazott általános szerződési feltételek formai és tartalmi kontrollját illetően.

A standardizált szerződések gazdasági és jogi előnyei és hátrányai

A szerződéskötés fentiekben leírt ésszerűsítése számos előnnyel járt: csökkentek a költségek, időt takarítottak meg, redukálták a jogbizonytalanságot és számos egyéb rizikófaktort. Ezek az előnyök nemcsak az általános szerződési feltételeket („a továbbiakban: „**ÁSZF**”) készítő oldalán jelentkeztek, hiszen a gazdálkodó szervezetnél a szabványszerződések használata általi költségcsökkenés nyilvánvalóan maga után vonta az ár csökkenését⁴, amely a fogyasztó oldalán is pozitívként jelentkezett, sőt ez a tendencia jótékony hatással volt a versenyre is. Tulajdonságai révén az ÁSZF-ek a hatékonyság növelésének és így a versenyképesség javításának eszköztéként képezték – és képezik ma is –, és elengedhetetlen szereplői a modern piacgazdasági működésnek.

Fent említett előnyei mellett azonban számba kell venni azokat a negatív hatásokat is, amelyek az ÁSZF-ek használatából adódhatnak. Egyértelmű, hogy egy ÁSZF-eket tartalmazó, a vállalkozás és fogyasztó közötti szerződésben ez utóbbi gyengébb pozícióban van, hiszen általában nincs lehetősége arra, hogy az ÁSZF-ek tartalmát megismerje, és még ha el is olvassa, akkor sincs abban a helyzetben, hogy elérje az általa kedvezőtlennek vélt ÁSZF módosítását. Ebből következően a vállalkozások kihasználhatják ezt az előnyüket arra, hogy olyan szerződéses feltételeket illesszenek az ÁSZF-jükbe, amely a jóhiszeműség és tisztesség elvének megsértésével felborítja a szerződéses jogok és kötelezettségek egyensúlyát. A fogyasztó még kiszolgáltatottabb helyzetben van az olyan piacon, amelyen csupán egyetlen piaci szereplő tevékenykedik (monopólium), vagy egy olyanon, amelyen az egyik vállalat gazdasági erőfölényben van, hiszen e vállalkozásnak piaci erejénél (market power) fogva lehetősége van arra, hogy olyan ÁSZF-eket alakítson ki a vele szerződő fogyasztókkal, amelyek szintén súlyosan sértik a másik fél érdekeit. Az is felmerülhet, hogy a piacon tevékenykedő vállalkozások – szakmai szövetségük keretében vagy azon kívül – egyeztetik, összehangolják ÁSZF-jüket, kiiktatva ezáltal maguk közül a piaci versenyt.

⁴ Ez a feltételezés természetesen csak versenyhelyzet esetén állja meg a helyét. Egy monopólium ugyanis rendelkezik annyi piaci erővel (market power), hogy hatékonysága javításából adódó többletet ne kelljen továbbítania a fogyasztók felé.

A standardizált szerződések anomáliáira adott jogalkotói válaszok

A fentiekben kifejtett hátrányok kezelésére a jogalkotó különféle válaszokat adott: egyrészt fogyasztóvédelmi magánjogi (pl. polgári törvénykönyvbeli szabályozás), másrészt pedig versenyjogi eszközök alkalmazását rendelte az ÁSZF-ek révén megvalósított vagy megvalósítani tervezett esetleges visszaélések visszaszorítására.

Az általános szerződési feltételekre vonatkozó **fogyasztóvédelmi magánjogi** szabályok alapvetően azt a felfogást tükrözik, mely szerint a vállalkozás részéről a fogyasztó számára biztosított információk az egyik legfontosabb sarokkövét jelentik annak, hogy a fogyasztó megfelelő döntést tudjon hozni áru vásárlása vagy szolgáltatás igénybevétele során. Ennek érdekében ezek a rendelkezések biztosítják, hogy a fogyasztó ténylegesen tudjon választani az alternatívák között (pl.: vállalkozás tájékoztatási kötelezettségei, érthető nyelvezet követelménye). A fogyasztó általi „tökéletes döntés” azonban számos esetben nem reálisan megvalósítható célkitűzés, hiszen, egyrészt az ÁSZF-eket tartalmazó szerződéssel szembesülő fogyasztónak úgyszincs ideje áttanulmányozni az összes ÁSZF-et, melyet a szerződéskötéskor már készen kap; másrészt még ha ezt meg is tenné, valószínűleg akkor sem lenne abban az alkupozícióban, hogy vitathassa azokat. Éppen ezért nem elegendő biztosíték annak előírása, hogy a vállalkozás megfelelő mennyiségű és minőségű információt bocsásson a fogyasztó rendelkezésére. Ennek érdekében a fogyasztóvédelmi magánjogi jogalkotó a már megkötött szerződések felett materiális kontrollt vezet be a tisztességtelen általános szerződési feltétel fogalmának, s az ahhoz kapcsolódó jogi szankcióknak a bevezetésével. Ilyen értelemben tehát a materiális kontroll – azaz a tisztességtelenség vizsgálata – egy addicionális biztosítékot jelent, mely ellensúlyozni kívánja azt, hogy a fogyasztó feltehetőleg úgyszincs minden információ birtokában ahhoz, hogy össze tudja hasonlítani a piacon meglévő összes alternatívát.⁵

A **versenyjog versenykorlátozó megállapodások tilalmára vonatkozó rendelkezései** valójában azt kívánják megakadályozni, hogy a vállalkozások mesterségesen csökkentsék a piacon a fogyasztók számára elérhető választási lehetőségeket (hiszen, ha kartelleznek egymással a vállalkozások, akkor a fogyasztó számára valójában nincs tényleges választék az adott termék / szolgáltatás vonatkozásában). Céljukat ezek a szabályok úgy érik el, hogy jogellenessé minősítik azokat a megállapodásokat, összehangolt magatartásokat és vállalkozások szövetségeinek a döntéseit, amelyek tényleges vagy potenciális hatása vagy célja a fogyasztó számára elérhető ÁSZF-alternatívák számának csökkentése vagy azok egyetlen egyre redukálása (pl.: tiltja, hogy a versenytársak megállapodjanak egymással abban, hogy csak a közöttük létrejött megállapodás szerinti, egységes tartalmú általános szerződési feltételeket alkalmazzanak harmadik személyekkel (fogyasztókkal) kötendő szerződéseikben).

Az olyan piacon pedig, ahol egyetlen vállalkozás (monopólium) tevékenykedik, vagy az olyan piacon, amelyen az egyik vállalkozás gazdasági erőfölényes helyzetben van, a **versenyjog erőfölénnyel való visszaélést tiltó rendelkezései** korlátok közé szorítják az ilyen piaci helyzetű vállalkozást oly módon, hogy a versenyző piacon tevékenykedő vállalkozásokhoz képest ún. „többletfelelősséget” (special responsibility) rónak rájuk az ÁSZF-ek alkalmazásával kapcsolatban.

⁵ Ld. Thomas WILHELMSSON, Cooperation and competition regarding standard contract terms in consumer contracts, in: European Business Law Review [2006], 50. old.; Id. továbbá Paolisa NEBBIA, Standard form contracts between unfair terms control and competition law, European Law Review, 2006, 103. old.; Id. továbbá Thomas WILHELMSSON, Unfair terms and standard form contracts, in: HOWELLS, Geraint / RAMSAY, Iain / WILHELMSSON, Thomas / KRAFT, David, Handbook of Research on International Consumer Law (Edward Elgar Publishing), 2010, 158-191. old.

A két jogág fent ismertetett szabályai a következőképpen rendszerezhetőek:

- A versenyjog kartellszabályai azt segítik elő, hogy a fogyasztók számára egyáltalán legyenek alternatívák a piacon (ide tartozik a versenyjognak az a tilalma is, mely a vállalkozások szakmai szövetsége döntése vonatkozásában akadályozza meg, hogy az például kötelező jelleggel ajánljon a tagvállalkozásainak harmadik személyek (fogyasztók) irányába érvényre juttatandó modell-ÁSZF-eket, amely gyakorlat szintén csökkenti vagy beszűkíti a fogyasztóknak a piacon elérhető döntési alternatíváit).
- A fogyasztóvédelmi magánjog egyes rendelkezései abban segítik a fogyasztókat, hogy ténylegesen tudjanak dönteni ezek között az alternatívák között (pl. a szabványklauzulákat kidolgozó fél figyelemfelhívási kötelezettsége, amennyiben az adott ÁSZF a szokásos szerződési gyakorlattól eltér).
- Az ÁSZF-ek tisztességtelenségére vonatkozó fogyasztóvédelmi magánjogi szabályok egy addicionális biztosítékot jelentenek a fogyasztónak: akkor se érhesse őt jogtalan hátrány, ha már döntött az egyik ÁSZF alternatíva mellett.
- A versenyjog erőfölényre vonatkozó rendelkezései pedig azt kívánják megakadályozni, hogy egy beszűkült alternatívákkal (erőfölényes piaci helyzet) vagy csak egyetlen elérhető (monopolista által uralt piaci helyzet) termékkel, szolgáltatással rendelkező piacon se zsákmányolhassa ki a fogyasztókat a vállalkozás az ÁSZF-jei révén.

A kutatás célkitűzéseinek összefoglalása, illetve a disszertációban vizsgált kérdések létjogosultsága

A fentiek alapján tehát látható, hogy az általános szerződési feltételekhez kapcsolódó problémák kiküszöbölésében a két jogág – a fogyasztóvédelmi magánjog és a versenyjog – egymást kiegészítve „lépnek fel”. Disszertációm célja ebből kiindulva a következő:

- egyrészt az általános szerződési feltételeket szabályozó – a fogyasztókkal kötött szerződésekben tisztességtelenségnek minősülő feltételekről szóló 93/13/EGK irányelv⁶ révén jelentős részben európai uniós indíttatású – magyar fogyasztóvédelmi magánjog elemzése a vonatkozó európai uniós jogalkotás és jogalkalmazás fényében;
- **másrészt** annak vizsgálata, hogy a versenyjogban (versenykorlátozó megállapodás tilalma; erőfölénnyel való visszaélés tilalma) az általános szerződési feltételek mely tényállások esetében jutnak szerephez;
- **harmadrészt** annak megfontolása, hogy melyek azok a területek, ahol a versenyjog kapcsolódhat a fogyasztóvédelmi magánjoghoz;
- **negyedrészt** pedig annak elemzése, hogy a versenyjogi jogalkalmazás támaszkodhat-e, és ha igen, miként a fogyasztóvédelmi magánjogra.

A jelen dolgozatban elvégzendő vizsgálat álláspontom szerint azért bír létjogosultsággal, mert mind az ÁSZF-eket érintő fogyasztóvédelmi magánjogi, mind pedig a vonatkozó versenyjogi szabályrendszer középpontjában valójában maga a fogyasztó, illetve a fogyasztói jólét (*consumer welfare*) védelme áll. Ugyan más-más eszközök révén (a fogyasztóvédelmi (magán)jog alapvetően

⁶ A Tanács 93/13/EGK irányelve a fogyasztókkal kötött szerződésekben tisztességtelenségnek minősülő feltételekről (a továbbiakban: Irányelv).

a közjog és a magánjog határán helyezhető el, mivel egyaránt magában foglal polgári jogi, ill. közigazgatási jogi elemeket⁷, míg a versenyjogi tilalmak közjogi jellegűnek tekinthetők) kerülnek alkalmazásra a két jogág szabályai, azonban alapvetően mindkét jogág jelen disszertációban vizsgált rendelkezéseinek célja annak megakadályozása, hogy a vállalkozások meg nem érdemelt előnyre tegyenek szert a fogyasztók rovására.

Megállapítható, hogy mind a fogyasztóvédelem, mind pedig a versenyjog azt segítik elő, hogy a fogyasztók valódi döntéseket – s ne csak „látszadöntéseket” – hozhassanak.⁸ (A „tökéletes fogyasztó”, aki minden információ birtokosa, maximálisan racionális és átlag feletti intelligenciával rendelkezik, valószínűleg nem érintenék a tisztességtelen ÁSZF-ek, hiszen ismerné, és azonnal felismerné szerződő partnerének jogellenes klauzuláit. Azonban még az ilyen fogyasztó sem lenne védve a versenyjogi jogsértésekkel szemben. Ez ugyanis rajta kívül álló tényezők függvénye. Még a „tökéletes fogyasztó” is sokszor kénytelen a kartellező vállalkozásoktól árut vagy szolgáltatást venni.⁹).

A versenyjog alapvetően a fogyasztón kívüli körülményekre kíván hatni (pl. a vállalkozások kartellezésének tilalmával, amely versenyárat, innovációt, stb. von maga után), míg a fogyasztóvédelmi magánjog ÁSZF-ekre vonatkozó egyes szabályai magából a fogyasztóból kiinduló választást veszi védelmébe (pl.: meghatározott információkat kell az ÁSZF tartalmáról a fogyasztó rendelkezésére bocsátani, stb.), valamint szankcionálja az ÁSZF tisztességtelenségét is. Prima facie úgy tűnik tehát, hogy az ÁSZF-ek alkalmazásának mikéntjét korlátok közé szorító fogyasztóvédelmi magánjogi rendelkezések a versenyjoghoz képest közvetlenebbül valósítják meg a fogyasztóvédelmet, valójában azonban azok a versenyfelügyeleti eljárások, amelyek ÁSZF-ek által megvalósított magatartások versenyjogi rendelkezésekbe ütközését állapították meg, valójában szintén közvetlenül szolgálták a fogyasztók védelmét.

Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a versenyjogi szabályoknál a fogyasztóvédelmi (magán)jogi szabályok lényegesen szerteágazóbbak, hiszen míg a versenyjogi normák alapvetően a piaci kudarcok és torzítások elkerülését igyekeznek előmozdítani, addig a fogyasztóvédelmi (magán)jogi normák számos részterületet is magában foglalnak (pl.: tisztességtelen ÁSZF-ek, távollévők között létrejött szerződések, fogyasztási kölcsönrel kapcsolatos szabályok, stb.)¹⁰. Ezenkívül, míg a versenyjog hatása alapvetően teljes piacokat fog át, addig a fogyasztóvédelmi (magán)jog főként mikroszintű problémákkal foglalkozik¹¹.

A fentiekhez kapcsolódóan érdemes kiemelni a két jogág érvényre jutásának mikéntjét. Mind az ÁSZF-ekre vonatkozó fogyasztóvédelmi magánjogi, mind pedig a versenyjogi normák alkalmazásra kerülhetnek magánjogi, ill. közjogi eszközök révén. A versenyjog esetében az abban foglalt

⁷ Ld. FAZEKAS Judit, *Fogyasztóvédelmi jog*, Complex, Budapest, 2007, 75. old.

⁸ Ld. Thomas WILHELMSSON, *Cooperation and competition regarding standard contract terms in consumer contracts*, in: *European Business Law Review* [2006], 50. old.; ld. továbbá Paolisa NEBBIA, *Standard form contracts between unfair terms control and competition law*, *European Law Review*, 2006, 103. old.

⁹ Érdekes példát hoz AVERITT / LANDE: még, ha a „tökéletes fogyasztó” számítana is arra, hogy valamely piacon kartellezni fognak a vállalkozások vagy egy monopólium szerez teret, még akkor sem biztos, hogy – még mielőtt ezek a jelenségek megjelennek – előre ki tudná elégíteni igényeit. Ennek nehézségét illusztrálja a Microsoft esete: még ha tudta volna is a „tökéletes fogyasztó”, hogy a Microsoft később monopolhelyzetre tesz szert, még akkor sem lett volna könnyű egy olyan stratégia kialakítása, amellyel – később – versenypiaci áron tud hozzájutni az általa igényelt termékhez. Ld. Neil W. AVERITT / Robert H. LANDE, *Consumer Sovereignty: A Unified Theory of Antitrust and Consumer Protection Law*, 65 *Antitrust Law Journal* 713 (1997), 716. old.

¹⁰ Ezzel kapcsolatban ld. *The Interface between Competition and Consumer Policies*, OECD, 2008, 17. old.

¹¹ Ld. CSERES Katalin, *Competition Law and Consumer Protection*, *European Monographs*, Kluwer Law International, 2005, 307. old.

tilalmaknak alapvetően az állami közhatalom (tagállami versenyhatóság, ill. az Európai Bizottság) szerez érvényt, azonban kiemelendő, hogy a versenyjogi követelmények ún. magánjogi jogérvényesítés útján („private enforcement of competition law”) is érvényre juttathatóak. Ami a fogyasztóvédelmi magánjogot illeti, érdemes megjegyezni a közérdekű kereset lehetőségét, mint közjogi eszközt, valamint lényeges megemlíteni, hogy bizonyos körülmények között – amint azt alább részletesen tárgyaljuk – az ÁSZF semmisségét a tagállami bíró köteles hivatalból figyelembe venni.

Végül kiemelendő, hogy a jelen disszertáció elemzésének tárgyát képező fogyasztóvédelmi magánjogi és versenyjogi szabályokat – ahogy az a kutatásban részletesen bemutatásra került – erősen determinálja az európai uniós jog, ill. mindkét normarendszer jelentős építőkövét jelent az európai uniós belső piacnak.

A disszertáció kutatási módszertanának rövid bemutatása

Ami a kutatásom módszerét illeti, mind a fogyasztóvédelmi magánjogi, mind pedig a versenyjogi elemzés során lényeges szempont volt a jogalkalmazás megfelelő mélységű elemzése. A 93/13/EGK tanácsi irányelvnek a tagállamok általi implementálását – áttekintő jelleggel – komparatív módszerrel értékelem. A tagállami bíróságok az Irányelv belső jogba való átültetését követően a nemzeti bíróságok számos kérdést intéztek az Európai Unió Bíróságához (ebben a magyar jogalkalmazó fórumok, amint azt a disszertáció is bemutatja, igen aktívak voltak), kérve ez utóbbinak jogmagyarázatát a hivatkozott irányelvre vonatkozóan. Az EU Bírósága által adott jogi iránymutatások kiemelkedő jelentőségűek a tagállamok jogfejlődése szempontjából, ezért ezen ítéleteknek a disszertáció témája szempontjából fontos megállapításainak elemzésére is kiemelt hangsúlyt fektetek. Tekintettel arra, hogy a versenyjogi tilalmakat megfogalmazó magyar és európai uniós jogszabályhelyek csupán néhány mondatból állnak, ezért annak értelmezését a jogalkalmazó szervek adják. Magyarországnak az Európai Unióhoz való csatlakozása óta a magyar közigazgatási szerveknek és bírói testületeknek figyelembe kell venniük versenyjogi jogalkalmazásuk során az európai uniós versenyjogi joggyakorlatot is, ennek megfelelően dolgozatomban kiemelt szerepet kap az hazai ítélkezési gyakorlat elemzésén kívül az európai uniós jogalkalmazó szervek jogértelmezésének az értékelése is. Ennek megfelelően figyelembe vettem az Európai Unió Bíróságának és Törvényszékének, ill. – ahol releváns – főtanácsnoki indítványainak, valamint az Európai Bizottságnak a joggyakorlatát is. Ezenkívül – elemző, analitikus módszer alkalmazásával – a jogirodalomnak a jogesetek értelmezésére vonatkozó megállapításait is kritikai értékelésnek vettem alá. Az egyes fejezetek végén az adott szerkezeti egységekhez kapcsolódó kutatási eredményeimet, ill. következtetéseimet összegeztem.

A disszertáció kutatási struktúrája

Az iméntiekben kifejtetteknek megfelelően disszertációm a következő kutatási struktúrát követi.

Kutatásomban először részletesen, az egyes jogintézményekre lebontva (fogyasztó és fogyasztói szerződés meghatározása; ÁSZF-ek szerződéstartalommá válása; szerződéses kikötés tisztességtelenségének mibenléte; a tisztességtelenség jogkövetkezménye, stb.) elemzem, hogy hogyan jött létre az általános szerződési feltételeket szabályozó magyar fogyasztóvédelmi magánjog, ill. ennek során különös figyelmet fordítok a fogyasztókkal kötött szerződésekben tisztességtelenségnek minősülő feltételekről szóló 93/13/EGK tanácsi irányelv elemzésére és az ahhoz kapcsolódó európai uniós joggyakorlatra is.

Ezt követően azt vizsgálom, hogy a versenykorlátozó megállapodások tilalmára (megállapodás, összehangolt magatartás, vállalkozások szövetségének döntése) vonatkozó joggyakorlat miként kezeli az ÁSZF-eket magukban foglaló tényállásokat: ennek során azt értékelem, hogy – kiindulva a részletesen elemzett joggyakorlatból –, egy megállapodás (vállalati szövetségi döntés) tárgyát képező olyan modell-ÁSZF-nek, amely a vállalkozásoknak a harmadik személyek (fogyasztók) irányába érvényre juttatandó szerződési feltételeit tartalmazza, az EUMSZ. 101. cikkének (1) bekezdése, ill. a Tpv. 11. §-ának (1) bekezdése, valamint a mentesülés vonatkozásában az EUMSZ. 101. cikkének (3) bekezdése, ill. a Tpv. 17. §-a szerinti vizsgálatánál milyen versenyjogi szempontok vehetők figyelembe.

Ezután az erőfölénnyel való visszaélés tilalmára (EUMSZ. 102. cikk; Tpv. 21. §) vonatkozó joggyakorlatot elemzem: ennek során azt kutatom, hogy egy fogyasztói szerződésben alkalmazott, általános szerződési feltételekkel létrejött szerződéses jogviszony során a gazdasági erőfölényes vállalkozás az „indokolatlan előny kikötése”, valamint a „hátrányos feltételek elfogadásának kikényszerítése” tényállások vonatkozásában hogyan valósíthat meg az ÁSZF-ek révén visszaélést.

Egyúttal – mind a versenykorlátozó megállapodás tilalma, mind pedig az erőfölénnyel való visszaélés tilalma vonatkozásában – értékelem, hogy melyek azok a területek, ahol a versenyjogi jogalkalmazás kapcsolódhat a fogyasztóvédelmi magánjoghoz, ill. a versenyjogi jogalkalmazás támaszkodhat-e, és ha igen, mely pontokon a fogyasztóvédelmi magánjogi joganyagra és joggyakorlatra.

A kutatás eredményeinek összefoglalása, illetve a kutatás eredményeinek hasznosíthatósága

Az alábbiakban számba veszem a disszertációban levont fontosabb következtetéseket, ill. a kutatás eredményeit.

- (1) A jelenleg hatályos Ptk. értelmében közérdekű kereset – akár a Gazdasági Versenyhivatal által – indítható az olyan, a fogyasztókkal történő szerződéskötések céljából meghatározott és megismerhetővé tett tisztességtelen ÁSZF-ek ellen, amelynek alkalmazását nyilvánosan ajánlják (pl.: vállalkozások szakmai szövetsége). Amint azt a disszertációban kimutattam, a Tpv. 11. §-ának (1) bekezdése és az EUMSZ. 101. cikkének (1) bekezdése szintén tárgyi hatálya alá vonja a vállalati szövetségi döntéseket, amelyek esetében vizsgálható a versenykorlátozó célzat és hatás, illetve – a Tpv. 11. §-ának (1) bekezdése vonatkozásában – az arra való alkalmasság.¹² Ez tehát azt jelenti, hogy egy tisztességtelen ÁSZF-ajánlásnak egyúttal akár versenyjogi vonatkozása is lehet. Látni kell azonban – ahogy az a disszertációban bemutatásra került –, hogy a versenyjogi jogalkalmazáshoz szükséges a verseny bizonyos fokú érintettsége vagy az arra való alkalmasság: erre szolgálnak a magyar, illetve az európai uniós jogban a csekély jelentőségű megállapodásokra vonatkozó rendelkezések (ez a vállalkozások szövetsége esetében például a többi szakmai tömörüléshez viszonyított tagság arányának mértéke alapján dönthető el). Ez tehát azt jelenti, hogy elképzelhető olyan helyzet, amikor fogyasztóvédelmi magánjogi és versenyjogi jogalapon egyidejűleg indítható kereset a tisztességtelen ÁSZF-ek ellen. A tisztességtelenség

¹² Ehhez hozzátartozik, hogy az európai uniós versenyszabályok érvényre juttatásához – ahogy az a disszertációban bemutatásra került – szükséges továbbá, hogy az adott szövetségi döntés alkalmas legyen a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására (ld. 56 és 58/64 ügy *Établissements Consten S.à.R.L. and Grindig-Verkaufs-GmbH kontra Bizottság* [EBHT 1966., 299. o.]; ld. továbbá A Bizottság Közleménye: Iránymutatás a kereskedelemre gyakorolt hatásnak a Szerződés 81. és 82. cikke szerinti fogalmáról (2004/C 101/07).)

megállapítása tehát fontos támaszt nyújthat a versenyjogi jogalkalmazónak abban, hogy eldönthesse, hogy az adott vállalati szövetségi döntés a fogyasztók szempontjából milyen hatással bír.¹³

- (2) A korábbi Ptk.-nak az a szabálya, mely kötelezővé tette az ÁSZF-eknek az (internetes) honlapon való közzétételét, a versenyre is ösztönző hatással bírhat azért, hogy növeli a piacon érvényesülő ÁSZF-ek közötti összehasonlíthatóságot. Az ilyen jellegű transzparenciának ugyanakkor a verseny szempontjából veszélyei is lehetnek. Az olyan piacon ugyanis, amelyen kevés vagy csak néhány szereplő tevékenykedik (pl.: oligopol piac) ez elősegítheti közöttük a – versenyjogilag releváns (Tpvt. 11. §; EUMSZ. 101. cikk) – összejátszást. Ennek oka, hogy a piacon tevékenykedők – az egyes versenytársak ÁSZF-jeinek viszonylag egyszerű figyelemmel követése miatt – könnyen kialakíthatnak maguk között egy versenytorzító hatást célzó jelzésrendszert, azaz hallgatólagosan megállapodnak egymás között a versenykorlátozásban.
- (3) Több helyen kritikai megjegyzésekkel illetttem a 2009-es Ptk. azon rendelkezéseit, melyek az erőfölényes vállalkozásokra vonatkozóan tartalmaztak szabályokat – ezeket a jelenleg hatályos Ptk. már nem tartalmazza, azonban jogtörténeti szempontból relevánsnak tűnik az elemzésük.
- A 2009-es Ptk. értelmében semmis a tisztességtelen általános szerződési feltétel, ha a fél a feltételt gazdasági erőfölényével visszaélve alkalmazza. Ezzel kapcsolatban kifejtettem, hogy megítélésem szerint problematikus lehet ehelyütt az „alkalmazza” kifejezés használata, ugyanis ez azt az értelmezést is magában foglalhatja, hogy a gazdasági erőfölénnyel rendelkező vállalkozásnak ténylegesen alkalmaznia kell a kifogásolt szerződéses kikötéseket ahhoz, hogy a 2009-es Ptk. hivatkozott rendelkezése alapján a semmisség megállapítható lehessen. Ez az értelmezés ellentétes lenne azonban a kialakult versenyjogi joggyakorlattal, mely már akkor is megállapíthatónak tekinti a jogsértést, ha a kifogásolt klauzulát az erőfölényben lévő vállalkozás ténylegesen még nem alkalmazta, azonban – kötetmi jogilag – lehetősége lenne erre. Ezzel kapcsolatban javasoltam, hogy helyesebb lett volna, ha a 2009-es Ptk. elhagyja az „alkalmazásra” utalást, s pusztán a gazdasági erőfölény meglétére utal.¹⁴
 - A 2009-es Ptk.-ban némileg redundánsnak volt tekinthető az a szabály, amely feljogosítja a Gazdasági Versenyhivatalt arra, hogy a gazdasági erőfölényben álló által alkalmazott tisztességtelen általános szerződési feltétel esetében közérdekű keresetet indíthasson. Erre ugyanis – néhány bekezdéssel korábban – maga a Ptk. is feljogosítja, valamint erre a Tvpt. is alapján is lehetősége nyílik.
 - A 2009-es Ptk. a gazdasági erőfölény fogalmát a Tpvt. definíciójával egybecsengően határozta meg, nem utalt azonban – véleményem szerint helytelenül – azokra a Tpvt.-ben található szempontokra, amelyek alapján a gazdasági erőfölényes helyzet megállapítható, ezenkívül szintén nem határozta meg, s a Tpvt.-re sem tett utalást az érintett piac meghatározására, holott ezt a fogalmat a 2009-es Ptk. maga is használta a gazdasági erőfölény fogalmában.

¹³ Erre a versenyjogi jogalkalmazónak a Tpvt. 17. §-ának, ill. az EUMSZ. 101. cikke (3) bekezdése alkalmazása során nyílik lehetősége.

¹⁴ Például a következőképpen: „Semmis az a tisztességtelen általános szerződési feltétel, ha a fél gazdasági erőfölényes helyzettel rendelkezik.”

(4) Dolgozatomban a következő kartelljogi (Tpv. 11. §; EUMSZ. 101. cikk) helyzetekben azonosítottam az általános szerződési feltételek relevanciáját, s tettem azokat a joggyakorlatra vonatkozó részletes elemzés tárgyává:

- vállalkozások társulásának döntése, mely ajánlást fogalmaz meg a tagvállalkozásai számára, hogy azok harmadik személyekkel (fogyasztókkal) szemben milyen tartalmú általános szerződési feltételeket alkalmazzanak;
- vállalkozások közötti horizontális megállapodások, melyek arra vonatkoznak, hogy a megállapodásban részes felek harmadik személyekkel (fogyasztókkal) kötendő szerződéseikben milyen tartalmú általános szerződési feltételeket érvényesítsenek;

(5) A vállalkozások érdekvédelmi szervezetei által kidolgozott ÁSZF-ek, amelyeket a vállalkozások alkalmaznak harmadik személyekkel (fogyasztókkal) kötött megállapodásaikban önmagukban nem elítélendők. Ezek a szervezetek rendelkeznek ugyanis a szükséges szakértelemmel és érdekanalizáló képességgel ahhoz, hogy bizonyos, végső soron a fogyasztók számára is konkrét előnyökkel bíró szabványszerződéseket kialakítsanak. Ennek különösen az olyan piacokon van jelentősége, ahol bonyolult, komoly szakértelmet igénylő általános szerződési feltételekkel köttetnek a megállapodások (pl. biztosítási piac, pénzügyi szolgáltatások piaca). Azonban ez a „szabványszerződésesítés” nem vezethet oda, hogy teljesen felszámolja a vállalkozások lehetőségét arra, hogy alternatív ÁSZF-eket alakítsanak ki vagy bármilyen módon eltérjenek az ÁSZF-ajánlásban foglaltaktól. Ez ugyanis nyilvánvalóan a fogyasztói jólét ellenében hatna, hiszen ez magát a versenyt iktatná ki. Ez az oka annak, hogy a vállalkozások szövetségének olyan előírásai, mely szerint a tagvállalkozások harmadik személyekkel (fogyasztókkal) csak a szövetségi ajánlásban meghatározott tartalmú általános szerződési feltételekkel szerződhetnek nagy valószínűséggel alkalmasak arra, hogy versenytorzító hatással bírjanak.

Ezenkívül a szakmai tömörülés által kidolgozott ajánlott ÁSZF-ek nem szolgálhatnak eszközzel ahhoz, hogy a vállalkozások hallgatólagosan megegyezzenek az árak vagy bizonyos kedvezmények egységesítésében. Ezek esetében ugyanis egyértelműek a versenyre és a fogyasztói jólétre gyakorolt negatív, torzító hatások, s így ezek nyilvánvalóan jogellenesnek tekinthetők.

Ahogy arra a disszertációban utaltam, az ÁSZF-ek által megvalósított versenykorlátozások bizonyos körülmények között azért tekinthetők – az áregyeztetés mellett, ez utóbbit erősítendő – igen súlyosnak, mert a versenytársak ÁSZF-jei közötti verseny különösen (de nem kizárólag) oligopolisztikus, tehát kevés szereplőt magában foglaló piacon juthat jelentőséghez. Ennek oka abban rejlik, hogy egy ilyen piaci struktúrában az árcsökkenés lehetőségei korlátozottak, s így kiemelt jelentőséghez juthat a fogyasztók számára minél kedvezőbb általános szerződési feltételek nyújtása (pl.: díjmentes házhozszállítás, szervizszolgálat kedvező szerződéses feltételei, stb.).

A disszertációban kimutattam azt is, hogy a harmadik személyek (fogyasztók) irányába alkalmazandó ÁSZF-ek egységesítése gyakran arra szolgál, hogy érvényre juttatható legyen az árrögzítés is. Ennek az az oka, hogy az ármegállapodásban foglaltaktól eltérő vállalkozások árazását leginkább úgy lehet pontosan figyelemmel kísérni, ha mindeközben a többi feltétel (pl. a harmadik személyekkel (fogyasztókkal) szemben alkalmazott ÁSZF-ek) változatlan marad. Amint az több ügy kapcsán megfigyelhető volt, egy ilyen monitoring rendszer működtetése gyakran egy szakmai szövetség keretein belül valósul meg.

- (6) A joggyakorlatot tanulmányozva arra juthatunk, hogy az általános szerződési feltételekkel kapcsolatos eljárások száma a vállalkozások társulása esetében lényegesen magasabb, mint a horizontális megállapodásoké. Ennek okát a kutatás során abban láttam, hogy egy szakmai szövetség által a harmadik személyekkel (fogyasztókkal) szemben alkalmazott általános szerződési feltételek rögzítése valószínűleg hatékonyabban valósítható meg, mivel egyszerűbben kivitelezhető a modell-ÁSZF vállalkozások általi betartásának figyelemmel követése és esetleges szankcionálása.

A versenyjogilag jogellenes összehangolt magatartás és a versenyjogilag jogszerű párhuzamos magatartás elhatárolása abból a szempontból fontos, mert míg az előbbi esetében indokolt a versenyfelügyeleti beavatkozás, addig az utóbbi esetében ez nem megengedett (az összehangolt magatartás példáját adja, ha a vállalkozások információkat cserélnek arról, hogy milyen módosításokat terveznek az általános szerződési feltételeikben). Az iméntiekhez hozzátartozik, hogy az a helyzet is fennállhat, hogy nincs bizonyíték a vállalkozások közötti összejárásra, hanem a piaci sajátosságok vezetnek a torz versenyhelyezethez (pl.: a piacon általánossá válik egy, a fogyasztók szempontjából kedvezőtlen általános szerződési feltétel típus). Erre a helyzetre adhat gyógyírt a szabályozás. Erre szolgálnak példaként a disszertációban vizsgált, az észak-írországi folyószámla piacon bevezetett jogszabályi rendelkezések, melyek a verseny egyes visszasságait valójában fogyasztóvédelmi magánjogi eszközökkel oldották meg.

- (7) A szakirodalomban felmerült, hogy a vállalkozások megállapodása vagy szövetségi döntés révén létrejövő modell-ÁSZF-ek – feltéve, hogy nem foglalnak magukban hallgatólagos megállapodást az árak vagy a kedvezmények egységesítésére – valószínűleg nem tűnnek aggályosnak versenyjogi szempontból. A vállalkozások részéről az árakra vagy a kedvezményekre vonatkozó akarategység kétségtelenül versenykorlátozást valósít meg, azonban álláspontom szerint differenciáltabban kell megközelíteni az ÁSZF-ek révén megnyilvánuló potenciális versenykorlátozást. Nem mindegy ugyanis, hogy az előírt ÁSZF-ek a feleket szigorúan kötelező megállapodás, netán opcionális megállapodás, vagy kötelező vagy ajánlott szövetségi döntés keretében születtek-e. Ez utóbbiak tekintetében további vizsgálandó aspektus lehet, hogy az adott vállalati szakmai szövetség a piacon tevékenykedők mekkora részarányát tömöríti. Ezenkívül – ahogy azt a disszertációban kifejtettem – versenyjogi szempontból tartalmukat tekintve sem mindegy, hogy milyen ÁSZF-ekről van szó. Lényeges továbbá, hogy mely piacon érvényesülnek az adott általános szerződési feltételek, egyes területeken ugyanis a verseny szempontjából kiemelt jelentőséghez juthatnak az ÁSZF-ek (ld. pl. biztosítási piac).
- (8) Több versenyfelügyeleti eljárásban is hivatkozott a jogalkalmazó arra, hogy a mentesülési kritériumok (EUMSZ. 101. cikkének (3) bekezdése; Tpv. 17. §-a) alkalmazásánál az adott ÁSZF-előírás pozitívumaként értékelendő az egyes vállalkozások termékeinek, szolgáltatásainak összehasonlíthatósága, valamint ehhez kapcsolódóan annak ténye, hogy ezáltal – különösen akkor, ha egy bonyolult, nehezen összevethető termékről, szolgáltatásról van szó – a fogyasztó könnyebben tud valódi döntést hozni. Ha azonban – egyes ÁSZF-ek alább tárgyalt tartalma miatt – ez a fogyasztói döntés csupán látszólagos, akkor valójában nem lehetséges a megállapodásnak a versenykorlátozás tilalma alóli mentesülése. Ennek oka, hogy az ilyen klauzulákat tartalmazó modell-ÁSZF-ek nem teljesítik a versenykorlátozás tilalma alóli mentesülésnek azt a kritériumát, amely szerint az amúgy a versenykorlátozás tilalmába ütköző megállapodás csak akkor mentesül az említett tilalom alól, ha az abból származó előnyök méltányos része a megállapodásban részt nem vevő üzletfelekhez (fogyasztóhoz) jut. Ahogy arra fentebb is utaltam, ha az EUMSZ. 101. cikke (3) bekezdésének,

ill. a Tptv. 17. §-ának akár egyetlen feltételét nem teljesíti az adott megállapodás, akkor az nem mentesülhet a versenykorlátozás tilalma alól. Az ilyen jellegű aggályos kikötések – mérítve az Irányelvben foglaltakból – a következők lehetnek.

- ÁSZF-ek, amelyek „bebetonozzák” a fogyasztót a szerződésbe (amely által a fogyasztótól elvonják a szolgáltatóváltásra való ösztönzőttségét) – ebbe a körbe az Irányelvből alapvetően a következő kikötések tartoznak:
 - a kötelezettségét nem teljesítő fogyasztótól aránytalanul magas összeg megfizetését követelik meg kártérítés címén;
 - engedélyezik az eladó vagy szolgáltató számára a fogyasztó által megfizetett összegek megtartását olyan esetekben, amikor a fogyasztó úgy dönt, hogy nem köt szerződést vagy nem teljesíti a szerződési feltételeket, ugyanakkor nem teszik lehetővé a fogyasztó számára, hogy az eladótól vagy szolgáltatótól ugyanakkora összeget kapjon abban az esetben, ha a szerződést az eladó vagy a szolgáltató mondja fel;
 - a fogyasztót visszavonhatatlanul kötelezik olyan feltételek vonatkozásában, amelyek alapos megismerésére nem volt tényleges lehetősége a szerződés megkötése előtt.
- ÁSZF-ek, melyek olyan tényezőknek (pl.: fizetési kötelezettség) teszik ki a fogyasztót, amelyekről a szerződés megkötésénél konkrétan nem esett szó – az Irányelvből ebbe a kategóriába az alábbi klauzulák sorolhatóak:
 - feljogosítják az eladót vagy szolgáltatót a szerződési feltételek egyoldalú megváltoztatására a szerződésben feltüntetett és érvényes indok nélkül;
 - feljogosítják az eladót vagy szolgáltatót, hogy a szállítandó áruk vagy nyújtandó szolgáltatások jellemzőit érvényes indok nélkül egyoldalúan megváltoztassa;
 - előírják, hogy az áruk vagy szolgáltatások árának meghatározása a szállítás időpontjában történik, vagy engedélyezik az áru eladójának vagy a szolgáltatás nyújtójának, hogy egyoldalúan megemelje az árakat, mindkét esetben anélkül, hogy ennek megfelelő jogot biztosítanak a fogyasztó számára a szerződés felmondására abban az esetben, ha a megemelt ár lényegesen magasabb annál, mint amiben a szerződés megkötésekor megállapodtak – amint az fentebb bemutatásra került, lényegében ezt a lehetőséget tartalmazták a Bagnasco-ügy tárgyát képező ÁSZF-ek, ugyanis azok a folyószámla hitelszerződésekre vonatkozóan jogosultságot biztosítottak az adott bank számára, hogy a kamatlábat a pénzügyi fluktuációk függvényében módosítsa.
- ÁSZF-ek, melyek lehetőséget biztosítanak arra, hogy az ÁSZF-fel szerződő fél önkényes döntésétől függjön a teljesítése – az Irányelvből a következő kikötés tartozhat ide: a fogyasztóra nézve kötelező a szerződés, míg az eladó vagy szolgáltató szerződési kötelezettségeinek teljesítése olyan feltételhez kötött, amelynek megvalósítása csak az eladó vagy szolgáltató szándékától függ.

A fent ismertetett ÁSZF-ek – a fogyasztóvédelmi magánjogi szabályok értelmében – még akkor is aggályosnak minősülnek, ha azokat egyetlen vállalkozás alkalmazza. Ha azonban

vállalkozások megállapodása vagy vállalati szövetségi döntés alapján a piacon tevékenykedő számos – vagy netán az összes – vállalkozás használ ilyen tartalmú ÁSZF-eket, akkor véleményem szerint az azzal kapcsolatos aggálynak a versenyjogi jogalkalmazásban is tükröződnie kell. Ebben az esetben ugyanis éppen a versenyjog által védett érték, azaz a torzulástól mentes piaci verseny szenved csorbát, ugyanis a fogyasztó – tekintettel arra, hogy a piacon alapvetően azonos tartalmú, számára hátrányos ÁSZF-ekkel szembesül – valójában nem tud máshoz fordulni.

Versenyjogi szempontból hasonló a helyzet a vállalkozások szakmai szövetségei által ajánlott ÁSZF-ekkel kapcsolatban is: ha ugyanis ezek a modell-ÁSZF-ek fogyasztóvédelmi magánjogi szempontból tisztességtelen klauzulákat tartalmaznak, akkor valójában a fogyasztó – amiatt, hogy a piacon elterjedté válnak az ilyen tartalmú, ténylegesen alkalmazott ÁSZF-ek – elsősorban a hátrányait fogja érezni a modell-ÁSZF-eknek, s a széleskörű alkalmazás miatt még lehetősége sem lesz arra, hogy más szolgáltatóhoz forduljon. Ezt az álláspontot támasztja alá az a németországi versenyügy, amelyben a Német Szövetségi Versenyhivatal, a Bundeskartellamt csak úgy tartotta összeegyeztethetőnek a Német Építőipari Szövetség által ajánlott ÁSZF-eket a versenyjogi követelményekkel, hogy azok figyelembe veszik a fogyasztóvédelmi magánjog egyes előírásait (pl.: transzparencia követelménye, a szerződő felek szerződéses jogainak és kötelezettségeinek egyensúlya).

A fentiekből következően véleményem szerint lényeges lenne, hogy az EUMSZ. 101. cikke (3) bekezdésében foglalt kritériumok alkalmazásánál a versenyjogi jogalkalmazó a fogyasztóvédelmi magánjogban kialakult, a tisztességtelenségre vonatkozó joggyakorlatot is figyelembe vegye. Ha ugyanis egy adott ÁSZF fogyasztóvédelmi magánjogi szempontból tisztességtelenségnek minősül, az akkor – vállalkozások megállapodása vagy vállalati szövetségi döntés révén – általános piaci gyakorlattá válva valószínűsíthetően nem teljesíti a Tpv. 17-§-ának, ill. az EUMSZ. 101. cikke (3) bekezdésének azon kritériumát, amely szerint a megállapodásból (vállalati szövetségi döntésből) származó előnyök méltányos részesedése a megállapodásban részt nem vevő üzletfelekhez (fogyasztóhoz) kell, hogy jusson. Amennyiben pedig ez a kritérium nem teljesül, úgy az adott megállapodás, ill. vállalati szövetségi döntés nem mentesülhet a Tpv. 11. §-ában, ill. az EUMSZ. 101. cikke (1) bekezdésében foglalt tilalom alól.

- (9) Annak érdekében, hogy a tisztességtelen ÁSZF-ek problematikája a verseny szempontjából megfelelően kerüljön kezelésre, igen fontos lenne, hogy az egyes állami szervek között szorosabb legyen az együttműködés, így a jogalkotó előírhatná a fogyasztóvédelmi szerveknek, hogy amennyiben azt tapasztalják, hogy egyes tisztességtelen klauzulák egyre elterjedtek a piacon, akkor tegyen erről észrevételt a versenyfelügyeleti jogkörrel rendelkező hatóságnak, azaz a Gazdasági Versenyhivatalnak. A versenyhatóság pedig eldöntheti, hogy indít-e versenyfelügyeleti eljárást, vagy esetleg ágazati vizsgálatot, vagy kezdeményez-e szabályozást.
- (10) Az Európai Bizottság 2003-ban kezdeményezte akár az egész Európai Unióra kiterjedő hatályú, iparági modell-ÁSZF-ek közös kidolgozását („EU-wide standard terms and conditions”). A létrehozandó modell-ÁSZF-ek határait egyrészt a fogyasztóvédelmi magánjogi rendelkezések (pl.: 93/13/EGK Irányelv), másrészt pedig a versenyjogi szabályok jelentik. Úgy tűnik, hogy a kezdeményezett folyamat elakadt, ennek oka lehet – többek között – az, hogy a tagállamokban az ÁSZF-ekre vonatkozó szabályozás az ezen a területen irányadó minimum jogharmonizáció miatt továbbra is egyenetlen. Ez véleményem szerint azt vetíti előre, hogy valószínűsíthetően igen nehéznek bizonyulhat majd a modell-ÁSZF-et kidolgozó,

különböző tagállamokból származó feleknek megállapodniuk az egyes szerződéses klauzulák tartalmában.

- (11) Az erőfölénnyel való visszaélésnek (Tpvt. 21. §; EUMSZ. 102. cikk) a Tpvt. és az EUMSZ által is nevesített jogsértés-típusai az „indokolatlan előny kikötése”, valamint a „hátrányos feltételek elfogadásának kikényszerítése” tényállásai. Elemzésem azért koncentrált e magatartásoknak a részletes vizsgálatára, mert a versenyjogi joggyakorlat e tilalmak megsértését jellemzően akkor állapította meg, amikor az ilyen piaci helyzetben lévő vállalkozás ÁSZF-ek által valósította meg azokat.

Ahogy arra a disszertációban rámutattam, a versenyjogi jogalkalmazás során kiemelt jelentősége van annak, hogy a vizsgált szerződéses jogviszony(ok) szempontjából mikor állt fenn – illetve fennállt-e – az adott vállalkozás erőfölényes helyzete. A jogsértés megállapításához a visszaélésszerűség mellett szükséges az erőfölényes helyzet bizonyítása is, ez pedig csak abban az esetben állhat fenn, ha a szóban forgó vállalkozás fogyasztói (vevői) már a szerződés megkötésének pillanatában is ki voltak szolgáltatva ennek a gazdasági erőfölénynek.

A disszertációban a vonatkozó versenyjogi jogalkalmazás alapján azt tettem elemzés tárgyává, hogy a szerződéses jogviszony során a gazdasági erőfölényes vállalkozás mely esetekben valósíthat meg általános szerződési feltételek révén visszaélést. Egyrészt: az erőfölényes vállalkozás már a szerződéskötésnél a versenyjogba ütköző általános szerződési feltételeket alkalmaz (pl.: olyan ÁSZF, mely az erőfölényes vállalkozást a „mindenkori piaci helyzet változásától függően” jogosítja fel a kamat és a kezelési költség egyoldalú megváltoztatására); másrészt: a szerződéskötéskor erőfölényben lévő vállalkozás a szerződéses jogviszony fennállta alatt valósít meg jogsértést (pl.: a gazdasági erőfölényben lévő vállalkozás a szerződés egyoldalú értelmezésével kényszeríti a másik szerződéses felet a kizárólag számára előnyös, s a másik félnek hátrányos feltétel elfogadására). Harmadrészt azonban abban az esetben, amelyben a vállalkozás a szerződéskötéskor még nem rendelkezik erőfölénnyel, azonban a szerződéses kapcsolat során a piaci körülmények, valamint a vállalkozás helyzete úgy változik, hogy már megállapítható az erőfölényes helyzet, akkor nem minősül gazdasági erőfölénnyel való visszaélésnek, ha a vállalkozás a még nem gazdasági erőfölényes helyzetben kötött szerződésben biztosított jogával élve okoz hátrányt szerződéses partnerének, függetlenül attól, hogy a hátrányokozás az időközben kialakult gazdasági erőfölényes helyzetben következik be.

Vizsgálódásomban – néhány kivételtől eltekintve – elsősorban a magyar joggyakorlatot elemeztem; ennek oka az volt, hogy a közösségi (európai unió) jogalkalmazásban gyakorlatilag egyáltalán nem léteznek olyan ügyek, amelyek tárgya megegyezne a fentiekben vizsgált hazai, fogyasztók ellen irányuló, kizsákmányoló típusú jogsértésekkel. Ennek okával kapcsolatban arra jutottam, hogy az ÁSZF-ek általi visszaélések – az ÁSZF-ekre irányadó, különböző nemzeti jogrendszerek miatt – alapvetően az egyes tagállami határokon belül jelennek meg, s így emiatt a szóban forgó jogsértéstípusok feltételezhetően olyanok, hogy azok esetében a tagállamok közötti kereskedelem érintettségére való alkalmasság jellemzően nem áll fenn.

Továbbá azt is elemzés tárgyává tettem, hogy a versenyjogi jogalkalmazás hol kapcsolódhat a fogyasztóvédelmi magánjoghoz. A versenyjogi joggyakorlat alapján a gazdasági erőfölényben lévő vállalkozásoknak minimálisan azokat a rendelkezéseket be kell tartaniuk, melyeket az általános szerződési feltételekre vonatkozó egyéb jogszabályok (pl.: Ptk.) előírnak. A versenyjogi jogalkalmazás értelmében az ÁSZF-fel szerződő erőfölényes helyzetű

vállalkozások magatartásának versenyjogi értékelésénél a Ptk.-ban, valamint az ahhoz kapcsolódó más jogszabályokban foglaltak – bizonyos korlátok között – a versenyjogi jogalkalmazó számára is támaszt nyújthatnak. Ennek megfelelően több versenyfelügyeleti eljárásnál bemutattam, hogy a versenyjogilag jogsértőnek minősített kikötés hasonlóságot mutatott a fogyasztóvédelmi magánjog által tisztességtelennek tekintett klauzula típusához (pl.: erőfölénnyel való visszaélésnek minősült a kábeltelevíziós szolgáltató által a fogyasztókkal kötött ÁSZF-ekben foglalt azon kikötés, mely lehetőséget biztosított ezen erőfölényes vállalkozás számára, hogy pusztán úgy módosítsa az ÁSZF-et, hogy azelőtt harminc nappal a fogyasztót értesíti –ez a jogsértés az Irányelv azon rendelkezésével feleltethető meg, melynek értelmében tisztességtelennek tekinthető az a szerződéses kikötés, mely feljogosítja az eladót vagy szolgáltatót a szerződési feltételek egyoldalú megváltoztatására a szerződésben feltüntetett és érvényes indok nélkül).

Jelen dolgozat témájának keretein ugyan kívül esik, azonban megemlíteném még egy, a szerződéses ár vizsgálatában megmutatkozó különbség a magánjog és a versenyjog között. Versenykörülmények között jellemzően ritkán kerül sor az ár külső szereplők (pl.: hatóság, bíróság) által történő meghatározására vagy vizsgálatára. Előbbire adhat példát az ártörvény, utóbbira pedig a feltűnő értékaránytalanság Ptk.-beli szabálya. Ezenkívül a Ptk. értelmében „[a] tisztességtelen szerződési feltételekre vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók a főszolgáltatást megállapító, illetve a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányát meghatározó szerződési kikötésekre, ha azok világosak és érthetőek.” Ez a rendelkezés tehát főszabály szerint akadályát képezi annak, hogy az ár a tisztességtelenség szempontjából vizsgálható legyen. Ezzel szemben az európai uniós és magyar versenyjognak az erőfölénnyel való visszaélésre vonatkozó szabályai szerint az ár elemzés tárgyává tehető.

Egyúttal érdemes megemlíteni a joggyakorlatnak azt a megállapítását, amely szerint a versenyjogi jogalkalmazó – mivel a Tpvt. nem tartalmaz erre vonatkozóan meghatározást – az általános szerződési feltételek definíciója tekintetében a Ptk.-ban foglalt meghatározásra támaszkodik. A versenytanácsi határozatok ugyanakkor nem adnak iránymutatást arra, hogy mely konkrét esetekben támaszkodott a jogalkalmazó az ÁSZF Ptk.-beli fogalmára. Csak következtetni lehet arra, hogy a Ptk. ÁSZF-definíciójában szereplő „tömegesség” (az ÁSZF-et „az egyik fél több szerződés megkötése céljából” határozza meg), mint a vállalkozás általános gyakorlata valószínűsíthetően releváns lehet a versenyfelügyeleti eljárás megindításánál és lefolytatásánál is szerephez jutó közérdek – azaz a GVH által védeni hivatott verseny – érvényre juttatásánál.

Végezetül rámutattam a fogyasztóvédelmi magánjog, illetve a versenyjog erőfölénnyel való visszaélésre vonatkozó szabálya alkalmazhatósága közötti azon különbségre, amely szerint a versenyjogi beavatkozás a Tpvt. erőfölénnyel való visszaélés tilalmának szabályai alapján alapvetően csak akkor indokolt, ha az adott szerződéses kapcsolat a fogyasztói jólétre negatívan hat (pl.: ezáltal szűkül a választék, csökken a kibocsátás, emelkednek az árak), míg a vizsgált fogyasztóvédelmi magánjogi szabályok alkalmazhatóságánál ez nem követelmény.

A PhD értekezés témakörében a szerzőtől megjelent publikációk

BASSOLA, Bálint, „Commentary of Hungarian Competition Law”, in: Competition law in Western Europe and the USA, Kluwer Law International, 2017. (társszerző)

BASSOLA, Bálint, „A gazdasági versenyfelügyelet”, in: Hatósági és felügyeleti ellenőrzések a vállalkozásoknál (szerk.: Krisztina Kult), Menedzser Praxis Szakkiadó és Gazdasági Tanácsadó Kft., Budapest, 2012.

BASSOLA, Bálint, „Versenyjogi vádalku – a kötelezettségvállalás intézménye kritikus szemmel”, in: Magyar Jog 2011/12, 722-730. old. (társszerző)

BASSOLA, Bálint, „Progressive initiatives – Antitrust enforcement in Hungary” (társszerző), in: MLex Magazine, 2010. december, 60-62. old.

BASSOLA, Bálint, „A versenyfelügyeleti bíróságok elrettentő hatásának elemzése — tendenciák, eszközök és lehetőségek”, in: Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae, tom. XLVI. (ann. 2009),

BASSOLA, Bálint, „Versenyjogi jogsértések esetén érvényesíthető polgári jogi igények – néhány alapvetés” (társszerző), in: Versenyjogi jogsértések esetén érvényesíthető magánjogi igények (szerk.: Boytha Györgyné), HVG-Orac, Budapest, 2008, 15-37. old.

BASSOLA, Bálint, „Tendenciák a versenyfelügyeleti bírságolásban 2000 és 2007 között”, in: Gajduschek György: Rendnek lenni kellene. Tények és gondolatok a közigazgatás ellenőrzési és bírságolási tevékenységéről. Budapest: Magyar Közigazgatási intézet - KSZK 2008, 307-316. old.

BASSOLA, Bálint, „Modernisation of the Hungarian Competition Act”, in: E-Competitions Bulletin, Jan. 2006, Vol. II.

BASSOLA, Bálint, „Rettegjetez kartellek! – a versenytörvény új rendelkezései”, in: Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae, tom. XLII (ann. 2005), 197-213. old.

BASSOLA, Bálint, „A polgári jog és a versenyjog találkozása az általános szerződési feltételek területén – kapcsolódások és elhatárolások”, in: A versenyjog aktuális kérdései (szerk.: Tóth Tihamér, Budapest, 2005, 11-35. old.

BASSOLA, Bálint, „A közösségi versenyjog eljárásjogi reformjának hatása a magyar versenyjogra”, in: Jogi Tanulmányok (szerk.: Nagy Marianna), Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2005, 47-68. old.

BASSOLA, Bálint, „A vevői erő (buyer power) és a beszerzési ár alatti értékesítés (sales below cost) versenyjogi megítélése a nemzetközi tapasztalatok tükrében”, in: Külgazdaság, Vol. XLIX., 2005/5-6., 45-58. old. (társszerző)

BASSOLA, Bálint, „Az általános szerződési feltételekben alkalmazott tisztességtelen klauzulák kérdésköre – a francia és a magyar jogalkotás és jogalkalmazás összehasonlító jogi elemzése egy közösségi jogi irányelv fényében”, in: Magyarország és az Európai Unió (szerk.: Szabó Gergely), Magyar Országgyűlés, 2004, 240-296. old.

BASSOLA, Bálint, „Erőfölénnyel való visszaélés tilalma – néhány bevezető gondolat”, in: A magyar versenyjog múltja és jövője – Jubileumi kötet a modern magyar versenyjog 20 éves fennállására (szerk.: Tóth Tihamér, Szilágyi Pál), PPKE JÁK, 2011, 99-105. old.

BASSOLA, Bálint, „A Legfelsőbb Bíróság ítélete az autópálya-kartell ügyében – más eljárásban szerzett bizonyítékok felhasználhatósága a versenyfelügyeleti eljárásban”, in: Jogesetek Magyarázata, 2010/1, 46-50. old.

BASSOLA, Bálint, „Revolutionary amendments to the Hungarian antitrust rules - too bad they were temporarily frozen following a veto by the President of the Republic”, in: Competition Law Insight, London, 2008. dec.

BASSOLA, Bálint, „Unde veniebas versenyfelügyeleti bírságolás? Néhány észrevétel a 2000 és 2007 közötti versenytanácsi gyakorlatról”, in: Versenytükör, IV./2., 2008, 40-44. old.

BASSOLA, Bálint, „Két dudás egy csárdában? Összegeztethetők-e egymással a mezőgazdasági és a versenypolitika célkitűzései?”, in: Versenytükör, III./3., 2007, 42-43. old.

BASSOLA, Bálint, „Milliókat jelenthet a versenyjogi jogsértés esetén követelhető kártérítési szabályok ismerete - európai fejlemények – magyar lehetőségek“, in: Versenytükör II./4., 2006, 37-38. old.

BASSOLA, Bálint, „Paradigmaváltás a fogyasztói megtévesztések bírságolásában? – néhány megjegyzés a T-Com, a Colgate-Palmolive és az Elektro Computer ügyek margójára“, in: Versenytükör, II./1., 2006, 5-7. old.